

جایگاه اخلاق اجتماعی در حکومت مهدوی و شیوه‌های تحقق آنها

امیر گلپور^۱

تاریخ دریافت ۹۷/۴/۲۰

تاریخ پذیرش ۹۷/۷/۲۵

چکیده

انسان معاصر به دلیل مواجهه با مکاتب بشری و مادی‌گرایی جامعه جهانی، دچار سرگردانی اخلاقی گردیده، به دنبال یافتن الگویی مناسب در روابط اجتماعی خویش است. اخلاق هم‌زیستی یکی از موضوعات اخلاق کاربردی است که درباره مسئولیت انسان در مقابل دیگران بحث می‌کند. ساحتی است که بیانگر وظایف اجتماعی انسان در مقابل سایر انسان‌هاست. دولت مهدوی بنابر آموزه‌های حدیثی، عهده دار تکامل اخلاق است. که نمود اصلی آن بایستی در فضای جامعه متبلور گردد. در این نوشتار با روش توصیفی و تحلیلی و به صورت کتابخانه‌ای، جایگاه اخلاق و ساز و کارهای تربیت اخلاقی در حکومت مهدوی، بر اساس سخنان ائمه طاهرین علیهم‌السلام مورد توجه قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: تربیت اخلاقی، اخلاق، عدالت ورزی، امام مهدی علیه‌السلام

مقدمه

ترویج ارزش‌های اخلاقی به‌عنوان مهم‌ترین عامل آرام‌بخش برای بشریت است. بشری که ظلم به خویشان را از طرف دیگران احساس می‌نماید. هیچ عاملی نظیر اخلاق نمی‌تواند به انسان آرام و احساس خوب زیستن را بدهد. در آیات قرآن کریم و سخنان معصومین علیهم‌السلام، اخلاق و تزکیه نفس حتی بر اعتقادات مقدم شده است. خدای متعال می‌فرماید: **هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ**^۱. او (خدای متعال) کسی است که در بین مردم درس ناخوانده رسولی از خودشان برانگیخت، در حالیکه آیات الهی بر ایشان می‌خواند و آنها را تزکیه کرد و به آنها کتاب و دانش سود مند را یاد داد.

اهمیت اخلاق به قدری والا و با اهمیت است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فلسفه وجودی بعثت خود را اكمال ارزش‌های اخلاقی برمی‌شمرد. **إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ**^۲. حتماً برای تمام کردن ارزش‌های اخلاقی برانگیخته شده‌ام.

ائمه هدی علیهم‌السلام مظهر اخلاق و دعوت‌کننده قولی و عملی به اخلاق الهی بوده‌اند. این بزرگواران همواره شیعیان را بر این مهم ترغیب می‌کرده‌اند و روایات اخلاقی فراوانی از ایشان به یادگار مانده است.

امام مهدی علیه‌السلام به‌عنوان خاتم الوصیاء و سلاله‌النبیین عهده دار تحقق مکارم اخلاقی و دولت اخلاق محور بر روی زمین است. او کسی است که می‌بایست بشریت را در بعد مادی و معنوی به کمال مطلوب خویش برساند. فایده این نوشتار علاوه بر آشنایی با جایگاه اخلاق در حکومت مهدوی، می‌تواند به‌عنوان الگویی برای اجرای اخلاق در جوامع پیش از ظهور قرار گیرد.

همان‌گونه که پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قبل از بعثت به مکارم اخلاقی همچون: جوانمردی، ایثار، راستگویی و امانت‌داری معروف بودند. و موجب جذب افراد به ایشان گشته بود. لذا تبیین مبانی اخلاقی حکومت مهدوی و بیان ویژگی‌های زیبای اخلاقی

۱. جمعه: آیه ۲.

۲. طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۸.

امام مهدی علیه السلام و حکومت اخلاقی ایشان می‌تواند موجب تالیف قلوب به امام مهدی علیه السلام و آموزه‌های مهدوی گردد. از این رو سعی می‌کنیم تا جنبه‌های مردم‌داری و اخلاق اجتماعی را در دولت و حکومت مهدوی از نگاه روایات بررسی نماییم

اهمیت اخلاق اجتماعی

یکی از مباحث مهم در اخلاق، بحث مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی است که به چهار بخش تقسیم می‌گردد: مسئولیت در مقابل خدای متعال، خویشتن، هموعان و محیط زیست. در این میان وظیفه در مقابل هموعان به‌عنوان فراگیرترین مسئله در گستره اخلاق اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرد.

چرا که انسان موجودی اجتماعی است و به نظر بیشتر دانشمندان انسان مدنی بالطبع است. قدیمی‌ترین آثار و شواهد تاریخی حاکی از آن است که بشر پیوسته در اجتماع زندگی کرده و هیچ‌گاه تنها نبوده است.^۱

نکته مهم آنکه بسیاری از فضایل و رذایل اخلاقی مانند ریا و اخلاص، امانت و خیانت، عفت و بی‌حیایی، راست و دروغ، امر به معروف و نهی از منکر ایثار و گذشت، شجاعت و ترس، غیبت و تهمت، و موارد متعددی از شایسته‌ها و ناشایسته‌های اخلاقی، با حضور در اجتماع معنا می‌یابد، نه با انزوا و فردگرایی. به خصوص در فرهنگ اسلامی که دین با ارائه اسوه و الگو نیز به معرفی فضایل اخلاقی می‌پردازد، آیاتی نظیر «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» (احزاب / ۲۱)، «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ» (نساء / ۵۹) «وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (حشر / ۷)، نمونه آشکاری در این باره است. این آیات حکایت از این واقعیت دارد که، تربیت نیاز به الگو دارد.

در اخلاق اجتماعی آنچه حایز اهمیت است رعایت حقوق و کرامت انسان‌ها است. در روایات معصومین علیهم السلام از این مسئله به حق‌الناس یاد شده که بیش از حق‌الله بر آن تأکید شده است. امام صادق علیه السلام فرموده است: ساده‌ترین حقوق این است که آنچه برای خود می‌پسندی یا اکراه داری، برای برادر دینی‌ات نیز چنین باشی. (فیض کاشانی، *المحجة*

البيضاء، ج ۳ / ۳۵۴)

امام باقرمی فرمایند: از جمله حقوق مؤمن بر برادر دینی اش این است که گرسنگی او را برطرف سازد؛ راز و عیب او را بپوشاند؛ رنج و اندوهش را برطرف سازد؛ قرض او را بپردازد و هرگاه از دنیا رفت، جایگزین او در رسیدگی به وضع خانواده و فرزندانش باشد.^۱ امام علی علیه السلام در نامه ۵۳ نهج البلاغه به مالک اشتر به او توصیه می‌کند که حرمت همه افراد اعم از مسلمان و غیرمسلمان را نگاه دارد.

در حکومت حضرت مهدی علیه السلام نیز انسان‌ها مورد تکریم و احترام هستند و شخصیت حقیقی خود را باز خواهند یافت و این مهم ترین اصل در اخلاق اجتماعی مهدوی است، چراکه در وصف دولت او آمده است: «تعظم الامه و يعزهم»^۲ مردم بزرگ داشته می‌شوند و عزت می‌یابند.

از این رو، برای افراد و جامعه منتظر ضرورت دارد به تکریم و تعظیم انسان‌ها توجه ویژه‌ای داشته باشند.

روش حکومت مهدوی برای تحقق اخلاق اجتماعی

تربیت اخلاقی مردم و عدالت‌ورزی به‌عنوان دو اصل اساسی و ساز و کار مهم در تحقق اخلاق اجتماعی مهدوی مورد توجه است. این اصول از دو جهت قابل دقت و توجه است. از یک سو، ناظر به حقوق مردم و بیان تکالیف دولت مهدوی در قبال آنان است، و از سوی دیگر، هر دو جنبه نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها را در برمی‌گیرد که وجه تمایز دولت مهدوی با دولت‌های مادی‌گرای بشری است.

۱. تربیت اخلاقی مردم

در حکومت الهی حاکم موظف به تربیت اخلاقی مردم است تا آنها را از جهل به رشد و کمال رهنمون شود؛ حاکم وظیفه دارد مردم را به سمت بهشت هدایت کند. حاکم نسبت به سرنوشت مردم بی تفاوت نیست. و این وجه تمایز حاکم اسلامی با سایر حاکمان

۱. محمدی ری‌شهری، *میزان الحکمه*، ج ۲ / ۴۸۲.

۲. متقی هندی، *کنز العمال*، ج ۱۶، ص ۱۱۴ / ۳۸۷۰۰.

جوامع بشری است. امام علی علیه السلام در باره حق مردم بر حاکم می‌فرماید: حق شما بر من این است که از خیرخواهی شما دریغ نورزم؛ بیت‌المال را عادلانه میان شما تقسیم کنم؛ شما را آموزش دهم تا نادان نمانید و شما را تربیت کنم تا راه و رسم زندگی را بدانید.^۱

یکی اهداف بسیار مهم و اساسی در حکومت مهدوی کمال روحی و معنوی انسان‌هاست. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «اذا قام قائمنا وضع یده علی رؤوس العباد فجمع به عقولهم و اكمل به اخلاقهم»^۲؛ وقتی قائم ما قیام کند، دستش را بر سر بندگان می‌گذارد. پس عقول آنها را متمرکز می‌سازد و اخلاقشان را به کمال می‌رساند.

اما روش و مکانیسم تکامل عقول به چه شکل و نحوه ای می‌باشد؟ و منظور از عنوان وضع ید و تکامل اخلاق چیست؟ آیا این تعبیر نمادین است، یا اینکه گویای حقیقتی است عملی و تحقق‌پذیر؟ دست کشیدن بر سر مردم کنایه است از فراهم آوردن بستری عمومی رشد و تعالی انسان‌هاست. حضرت مهدی علیه السلام برای تکامل عقول و اخلاق از چند عامل بهره می‌برد:

الف: تعلیم حکمت و دانش سودمند

دانش سودمند آن چیزی است که انسان را به هدف می‌رساند برخلاف دانش غیر مفیدی که انسان را از هدف اصلی دور می‌کند. در زمان حضرت مهدی علیه السلام دانش سودمند برای رشد و تعالی و کمال انسان‌ها توسط امام علیه السلام به مردم داده می‌شود و آنچه برای هدایت آنها مورد نیاز باشد در اختیار مردم جامعه قرار می‌گیرد. امام باقر علیه السلام در این باره می‌فرماید: **تُوْتُونَ الْحِكْمَةَ فِي زَمَانِهِ**.^۳ در زمان او (مهدی علیه السلام) حکمت به مردم داده می‌شود.

ب: گسترش مهر و محبت

یکی از برکات و آثار مهم و درخشان عصر ظهور گسترش مهر و عاطفه و مهر ورزی است. مردم جامعه بر اساس مهر ورزی با هم تعامل برقرار می‌کنند. ارتباطات و رفت و آمد ها با محبت و مهربانی خواهد بود. رفع احتیاجات به راحتی رفع می‌شود. در حدیثی

۱. نهج البلاغه، خطبه ۳۴.

۲. قطب‌الدین راوندی، الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۱؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲ / ۳۳۶.

۳. نعمانی، الغیبه، ص ۲۳۹.

از امام باقر آمده است:

«... حتی اذا قام القائم جائت المزابله و یاتی الرجل الی کیس اخیه فیأخذ حاجته لایمنعه»^۱ وقتی قائم ظهور کند، دوستی و صمیمیت فراگیر می‌شود و فرد از جیب برادر دینی خود به‌قدر نیازشان برمی‌دارد و او مانع نمی‌شود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«بنا یصحون بعد عداوه الفتنه اخوانا فی دینهم»^۲ به‌واسطه مهدی ماست که مردمان پس از نابودی زشتی‌های فتنه‌آمیز، برادران دینی یکدیگر خواهند شد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمایند: «... لتذهبن الشحنا والتباغض»^۳ با

ظهور مهدی کشمکش و کینه‌ورزی‌ها از بین خواهد رفت.

ج: درمان بیماری های روحی

منشا تمام اعمال حرکات گفتارها و خوبی‌ها و بدی‌های انسان نفس است. اگر نفس اصلاح شود دنیا و آخرت انسان تامین و آباد می‌شود و اگر به فساد کشیده شد دنیا و آخرت را نابود می‌کند. بیماری‌های نفسانی دارای اقسام و انواعی است: آفت‌ها و عیوب اعتقادی: مانند کفر، نفاق، شرک، شک، جهل، ریا و... آفت‌ها و عیوب عاطفی: مانند یأس، سستی، بی‌حالی، غرور، فریفتگی، فخر، حسرت و... آفت‌ها و عیوب رفتاری: مانند دروغ، غیبت، تهمت، تجسس، استهزاء، فتنه‌گری، فساد و... درمان این شرور درست همان کاری است که مصلح کل بشر انجام خواهد داد. امام با از بین بردن روحیه آزمندی و طمع، بیرون کردن کینه و دشمنی از دلها، برگزیدن شایستگان، از بین بردن شیطان و عوامل وسوسه‌کننده بیرونی، بیماری‌های روحی را درمان می‌کند. در روایت داریم که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه بیماری‌های اخلاقی را درمان می‌کند.

سَلَكْ بِكُمْ مَنَاهِجَ الرَّسُولِ ص فَتَدَاوَيْتُمْ مِنَ الْعَمَى وَ الصَّمَمِ وَ الْبُكْمِ؛^۴ شیوه پیامبر خدا را درپیش می‌گیرد و شما را از کوری و گنگی (بیماری‌های روحی و اخلاقی) نجات می‌بخشد.

۱. مجلسی، بحار الانوار، ۱۳ / ۱۹۶.

۲. سیوطی، الحاوی للفتاوی، ۱۲۹.

۳. نیشابوری، صحیح مسلم، ج/۹۴.

۴. کلینی، الکافی، ج ۸، ص ۶۶.

در حدیثی دیگر آمده است:

«یفتح حصون الضلالة و قلوباً قفلاً»؛ قلعه‌های گمراهی و دل‌های بسته را می‌گشاید.

در برخی از روایات آمده است:

«... ان یصلح امه بعد فسادها»^۲؛ او امت را پس از آنکه فاسد شدند، اصلاح می‌کند.

د. مانع زدایی و تغییر ساختارهای معیوب و ویرانگر فرهنگی

یکی از مهمترین عوامل پیشرفت اخلاقی و معرفتی این است که عوامل مزاحم برای موفقیت را از خود دور نماییم. در توحید و یکتا پرستی اولین قدم در این راه دور ریختن خدایان پوшالی است که در اولین کلمات پیامبر اکرم ص در دعوت به توحید به چشم می‌خورد: «قولوا لا إله إلا الله تفلحوا»^۳ لا اله الا الله بگوئید تا رستگار شوید. پس مانع زدایی یک مساله مهم در تربیت، رشد، کمال و ترقی اخلاقی است. یکی از موانع مهم در سلوک و رشد، عامل بیرونی و وسوس‌های شیطان است. وسوسه‌های شیطان در زمان امام مهدی عجله الله تعالی از بین می‌رود.

وهب بن جمیل می‌گوید از امام صادق علیه السلام پرسیدم در باره آیه «رب فانظرنی الی یوم یبعثون قال فانک من المنظرین» که وقت معلوم چه زمانی است؟ فرمودند ای وهب گمان کرده ای که خداوند تا قیامت به شیطان مهلت داده است؟ خداوند تا روز قیام قائم ما به او مهلت داده است. وقتی قائم قیام می‌کند به مسجد کوفه می‌رود، در آن هنگام شیطان در حالی که با زانوان خود راه می‌رود به آنجا می‌آید و می‌گوید وای بر من از امروز. پس امام زمان علیه السلام موی پیشانی او را می‌گیرد و فوراً گردن او را می‌زند. آن روز وقت معلوم است.^۴

ه. از بین بردن ساختارهای فاسد (عامل بیرونی)

ساختارهای فاسد محل ترویج افکار فاسد و در نتیجه باعث رشد ناهنجاری در فضای

۱. قندوزی حنفی، ۱۴۱۶: ۲ / ۵۸۸.

۲. اربلی، کشف الغمة، ج ۲ / ص ۴۷۳.

۳. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابیطالب، ج ۱، ص ۲۵۶.

۴. العیاشی، تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۴۲.

جامعه می‌باشد و کانون انتشار فحشاء در اجتماع است. اگر جلوی این مراکز را نگیریم کارهای فرهنگی بی اثر خواهد شد. مثل بیماری که دارو مصرف می‌کند ولی از عواملی که بیماری را تشدید می‌کند، پرهیز نمی‌نماید. این بیمار انتظار بهبودی سریع را نباید داشته باشد. پس از بین بردن موانع بیرونی در مسیر بندگی امری مهم و لازم می‌باشد.

امام علی علیه السلام می‌فرمایند:

«روابط نامشروع، مشروبات الکلی و رباخواری را از بین می‌برد. مردم به عبادت و اطاعت روی می‌آورند. امانت‌ها را به خوبی رعایت می‌کنند. مردمان شرور نابود می‌شوند و افراد صالح باقی می‌مانند»^۱.

۲. عدالت‌ورزی

از جمله وظایف حاکم در مقابل مردم و جامعه خویش در حوزه اخلاق معاشرت، فراهم‌سازی مساوات و دادورزی میان آنهاست؛ چرا که بیشترین رفتاری بشر از گذشته تاکنون، ظلم‌ها و تبعیض‌های ناروایی بوده که به‌خصوص حاکمان بر مردم روا می‌داشته‌اند. از این روست که همه انسان‌ها در تمام ادیان به انتظار یک منجی نشسته‌اند تا آنها را از وضعیت نابسامان موجود برهاند. این یکی از مهم‌ترین خصیصه‌های دولت مهدوی به‌شمار می‌آید. در متواترین احادیث شیعه و سنی از طرق گوناگون به مسئله عدالت حضرت مهدی علیه السلام اشاره شده است که او جهان را پس از ظلمتی طولانی به ساحلی آرام و عدالت محور خواهد کشاند.

امام علی علیه السلام درباره اعتدال و میانه‌روی می‌فرمایند: «لاتری الجاهل الا مفرطا او مفرطا»^۲ جاهل یا در افراط (زیاده روی) است و یا در تفریط (کوتاهی). از این سخن معلوم می‌شود، جهالت یعنی در افراط یا تفریط بودن. و علم و حکمت در گرو این است که انسان عادل باشد، یعنی نه افراط کند و نه تفریط. با توجه به اینکه انسان سه قوه شهویه، غضبیه و ناطقه دارد، این سه قوه زمانی در دایره عدالت هستند که نه در افراط باشند و نه در تفریط. اعتدال در ناطقه، حکمت است. اعتدال در شهویه، عفت و اعتدال در غضبیه،

۱. صافی، لطف‌الله، *منتخب الاثر*، ص ۴۷۴.

۲. *نهج البلاغه*، حکمت ۷۰.

شجاعت است. از اجتماع حکمت، عفت و شجاعت صفت عدالت پدید می‌آید؛ چنان‌که اگر دچار افراط شود، ظلم و اگر دچار تفریط شود، مبتلا به ظلم پذیری خواهد شد. در نتیجه حکومت مهدوی حکومتی است مبتنی بر حکمت، عفت و شجاعت؛ حکومتی که در جنبه‌های فردی و اجتماعی بر گرد عدالت می‌چرخد و خود حضرت محور آن است؛ چنان‌که امام رضا علیه السلام در حدیثی اهل بیت علیهم السلام را مصداق این حد اعتدال می‌داند: «نحن آل محمد النمط الاوسط الذی لا یدرکنا الغالی و لا یسبقنا التالی.»^۱ ما آل محمد راه میانه ای هستیم که نه غالی به آن می‌رسد و نه کسی که عقب بیفتد، می‌تواند سبقت بگیرد.

حکومت مهدوی واقعیت و زندگی عادلانه را به تمام معنا برای مردم جلوه‌گر خواهد ساخت و آنان نیز با بصیرت خود، آن را مشاهده خواهند کرد: «ابشروا بالمهدی ... یملاً قلوبُ العباد عبادةً و یسعهم عدله»^۲ بشارت باد به آمدن مهدی! او دل‌های بندگی را با عبادت و اطاعت پر می‌کند و عدالتش همه را فرامی‌گیرد.

امام رضا علیه السلام در حدیثی جامعیت عدالت مهدوی را این چنین ترسیم فرمود: هرگاه آن امام خروج کند، زمین به نور پروردگارش روشن می‌شود و ترازوی عدالت میان مردم برقرار می‌گردد. پس کسی به کسی ستم نخواهد کرد.^۳

در روایات دیگری به گوشه‌های دیگری از عدالت مهدوی اشاره شده است. امام صادق علیه السلام فرمود: چون مهدی قیام کند، مال را به صورت مساوی تقسیم می‌کند و عدالت را میان رعیت اجرا می‌کند. ^۴ همچنین امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «یحییها (الارض) بالقائم علیه السلام فیعدل فیها فیحیی الارض بالعدل بعد موتها بالظلم»^۵ خداوند زمین را بوسیله قائم علیه السلام زنده می‌کند و عدالت را برپا می‌کند و زمین را بعد از مرگ اهلش زمین با ظلم، بوسیله عدل زنده می‌کند.

۱. ابن بابویه، توحید، ص ۱۱۴.

۲. شیخ طوسی، الغیبه، ص ۱۷۹.

۳. مجلسی، بحار الانوار ۵۲ / ۳۲۱؛ شیخ صدوق، کمال الدین ۳ / ۳۷۲.

۴. نعمانی، الغیبه ۱۲۴؛ مجلسی، بحار الانوار، ۵۱ / ۲۹.

۵. صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص ۵۹۸.

اما سوالی در این جا مطرح است که، این عدالت چگونه محقق می‌گردد؟ حضرت مهدی برای گسترش عدالت در زمین از عواملی بهره می‌گیرد که عبارتند از:

الف: رفع فقر

از جمله اسباب ناامنی جامعه و به نابودی کشاندن آن، فقر و احتیاج است. فقر و نداری، باعث دزدی و خون‌ریزی و ذلت و خودفروشی و ده‌ها مسایل انحرافی دیگر می‌شود. زیرا شکم گرسنه و پیکر عریان با هیچ کس سر شوخی ندارد. از این رو است که یکی از برنامه‌های اولیه حضرت «قائم علیه السلام» رفع سریع نیاز فقرا و ریشه‌کن ساختن فقر است. حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه، چنان به احتیاجات مادی مردم می‌رسد و عدالت را برقرار می‌نماید که شخص فقیر و محتاجی پیدا نمی‌شود. امام باقر علیه السلام در این خصوص می‌فرماید:

«قَالَ إِذَا قَامَ قَائِمٌ أَهْلَ الْبَيْتِ قَسَمَ بِالسُّوْيَةِ وَ عَدَلَ فِي الرَّعِيَّةِ... تَجْمَعُ إِلَيْهِ أَمْوَالُ الدُّنْيَا مِنْ بَطْنِ الْأَرْضِ وَ ظَهَرَهَا فَيَقُولُ لِلنَّاسِ تَعَالَوْا إِلَى مَا قَطَعْتُمْ فِيهِ الْأَرْحَامَ وَ سَفَكْتُمْ فِيهِ الدَّمَاءَ الْحَرَامَ وَ رَكِبْتُمْ فِيهِ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَيُعْطِي شَيْئاً لَمْ يُعْطَهُ أَحَدٌ كَانَ قَبْلَهُ وَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا وَ نُورًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا وَ شَرًّا»^۱ هنگامی که قائم قیام می‌کند، مال را به طور مساوی تقسیم می‌کند و با عدالت در میان مردم رفتار می‌کند... ثروت‌های روی زمین و منابع زیر زمین نزد آن حضرت جمع می‌شود. آن گاه حضرت به مردم خطاب می‌کند بیایید بگیرید آنچه را که برایش خویشاوندی را قطع می‌کردید و به خون‌ریزی و گناهان دست می‌زدید. او چنان اموال را می‌بخشد که کسی پیش از او چنان نکرده است.

در روایت داریم:

«المهدیّ سَمَحَ بِالْمَالِ شَدِيدَ عَلَي الْعَمَالِ رَحِيمَ بِالْمَسَاكِينِ»^۲ مهدی علیه السلام نسبت به مال سخاوتمند و به کارگزارانش سخت‌گیر و به بیچارگان مهربان است.

ب: شایسته‌سالاری

یکی از سوالات مهم جامعه انسانی این است که چه کسانی باید حکومت کنند. پاسخ‌های مختلفی از سوی مکاتب و نظریه پردازان به این پرسش ارائه شده اس از جمله: فیلسوفان، پیامبران الهی، پادشاهان، نخبگان و دانشمندان. دارندگان رای مردم. دارندگان

۱. النعمانی، الغیبه، ص ۲۳۷.

۲. نعیم بن حماد، الملاحم و الفتنص، ۱۳۷.

قدرت و ثروت. برگزیدگان خدا و... اما کمتر به این نظریه پرداخته شده که شایستگان بایستی به حکومت برسند. در قرآن و روایات به این مساله اشاره شده است و حکومت و حاکمیت را حق شایستگان یعنی بندگان صالح الهی شمرده است و جایی برای ظالمان و زور گویان در حکومت آنها نخواهد بود. معیار شایستگی در این مدل، تقوی و دانایی می باشد. پس محور اصلی انتخاب و ملاک و میزان انتخاب در این مدل حاکمیتی، شایسته سالاری می باشد. مهدی علیه السلام که سر آمد شایستگان است، افرادی را که شایستگی حاکمیت بر مردم را دارند انتخاب و بر مسند قدرت و خدمت به مردم می نشاند.

در تفصیل مطلب باید گفت، مهمترین عامل برای هدایت جامعه انسانی این است که، مدیریت جامعه به دست صالحان باشد. در واقع منشاء اختلافات، اختلاس ها، رانت خواریها، مفاسد و معضلات اجتماعی و سیاسی و فرهنگی بخاطر سوء مدیریت کارگزاران است. سوء برنامه ریزی صحیح و اتلاف هزینه ها در راه های غیر شایسته توسط افراد غیر شایسته است. تحول جامعه با وجود این معضلات غیر ممکن است و تنها راه تحول تغییر کارگزاران و جانشینی افراد صالح و با تقواست. در روایت داریم: «ولایت و کارگزاران حکومت اسلامی، جز به افراد متدین و امین واگذار نمی شود»^۱.

یکی از مهمترین مصادیق شایسته سالاری نصب قاضیان شایسته است. در دولت حضرت مهدی علیه السلام نیز قضاوت و دادگری جایگاه ویژه ای خواهد داشت و مردم با قضاوت و حکمی بی نظیر و آرمانی روبه رو خواهند شد. از روایات به دست می آید که، به ترتیب خود حضرت مهدی علیه السلام سپس حضرت عیسی و پس از او، قاضیان و عالمان، امر قضاوت و داوری را در دست خواهند گرفت^۲ امیر المؤمنین علیه السلام فرمودند: «لَيُنزِعَنَّ عَنْكُمْ قُضَاةَ السُّوءِ وَ لَيَقْبِضَنَّ عَنْكُمْ الْمُرَاضِينَ وَ لَيَعْزِلَنَّ عَنْكُمْ أُمَّرَاءَ الْجَوْرِ»^۳ البته قاضیان بد را از زندگی شما بیرون کشد و اشخاص دورو (و بیماران روحی) را از شما می گیرد و امیران ستم گر را دور سازد (و از متن زندگی تان برمی کند).

۱. نور الله شوشتری، *احقاق الحق*، ج ۸، ص ۵۴۵.

۲. رحیم کارگر، *آینده جهان*، ۲۸۲.

۳. مجلسی، محمد باقر، *بحار الأنوار*، ج ۵۱، ص ۱۲۰.

ج: مبارزه با ربا و ربا خواری

یکی از عوامل خانمان سوز و فلج کننده ی جوامع، «ربا» است. اگر این عمل در هر جامعه رواج یابد، آن جامعه به تباهی و نابودی کشیده می شود و مردم طعم آرامش را نچشیده و روی خوشی و سعادت را نخواهند دید. خداوند در قرآن مجید به رباخوارها اعلام جنگ داده است؛

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از خدا بترسید و ربا (خواری را) رها کنید؛ اگر ایمان آورده‌اید که (چنین) نمی‌کنید. پس برای پیکار با خدا و رسولش آماده شوید و اگر توبه کنید اصل سرمایه شما از آن شمامست، نه ستم می‌کنید و نه ستم کرده می‌شوید.»^۱

در روایات هم به زشتی و منفور بودن آن اشاره شده و برای رباگیرنده و ربا دهنده و نویسند و شاهد و واسطه اش لعنت فرستاده است. در آرمان شهر مهدوی ربا و رباخواری از جامعه مسلمین محو خواهد گردید. امام صادق علیه السلام می فرماید: «و یدهب الربا»^۲ در زمان «قائم علیه السلام» ربا از بین می رود. این الگوی مبارزه با ربا، یکی از زمینه سازان اصلاح و تربیت جوانان نسل امروز می باشد.

د: اجرای حدود

اجرای قوانین الهی عمل به قوانین الهی و حدود شرعی و پیاده کردن مقررات اسلامی پایه پیشرفت و عدالت و سعادت یک جامعه است. یکی از مهمترین ویژگی های دولت مهدوی این است که قوانین الهی اجرا می گردد. بر اساس شریعت و آیین الهی بین مردم حکم می شود و جامعه مدیریت و اداره می شود. امام جعفر صادق علیه السلام می فرماید: «يُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ وَ يَحْكُمُ بِحُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ»^۳ حدود الهی را اقامه می کند و به قانون خداوند، حکم می نماید.

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه انتقام خون سیدالشهداء علیه السلام را می گیرد و بر ذریه ی قاتلین حضرت سیدالشهداء علیه السلام حد اجرا می کند. چون آن ها نیز به کردها و کارهای پدران خود راضی و

۱. بقره: ۲۷۸-۲۷۹.

۲. صافی، لطف الله، منتخب الأثر، ج ۳ ص ۱۴۵.

۳. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمة، ج ۱، ص ۱۵۶.

خوشنود هستند و آن را صحیح می‌دانند؛ چنان که امام صادق علیه السلام فرمود:
هرگاه قائم علیه السلام خروج کند، فرزندان قاتلین حسین علیه السلام را به علت رضایت به افعال
پدران خود می‌کشد.^۱

حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه بر زانی پیر و مانع زکات حد جاری کرده و زانی محصنه را
سنگسار می‌کند. امام صادق علیه السلام فرمود:

«اگر قائم علیه السلام قیام نماید، سه حکم خواهد کرد که احدی پیش از او نکرده است؛
پیر زناکار و مانع زکات را بکشد و ارث می‌دهد برادری را که در عالم ذرّ باهم برادر
بوده‌اند (نه برادر صلبی)»^۲

ه: سخت‌گیری بر وزرا و کارگزاران

تقدم اصلاح رفتاری و معرفتی مدیران و سیاست‌گذاران جامعه بر دیگران است. اگر
کارگزاران امور از نظر اخلاقی سالم و پاک باشند و در عمل به وظایف خود از مسیر حق،
عدالت و اعتدال خارج نشوند بسیاری از انحرافات اخلاقی و رفتاری جهان کاسته خواهد
شد و مردم نیز تابع آنان خواهند بود.

اگر فرمانروا و رئیس کشوری نسبت به اعمال زشت و بد، عمّال و کارگزاران خود
اهمیتی ندهد و از خطاهای آنها اغماض و چشم‌پوشی نماید، نتیجه این کار، دامن افراد
جامعه را گرفته و به‌سوی تباهی خواهد کشید، امنیت جانی و مالی مردم از بین خواهد
رفت، و بی‌عدالتی در جامعه گسترش خواهد یافت. بدین جهت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه به پرسنل
و کارکنان و کارمندان خود بگونه‌ای سخت خواهد گرفت که کسی یارای نادیده گرفتن
قانون را نخواهد داشت. سید ابن طاووس می‌فرماید:

«المهدی سَمَحَ بِالْمَالِ شَدِيدَ عَلَي الْعَمَّالِ رَحِيمَ بِالْمَسَاكِينِ»^۳؛ «مهدی علیه السلام بخشنده‌ای
است که مال را به وفور می‌بخشد و بر کارگزاران و مسؤولان دولت خویش بسیار
سخت‌گیر و بر بینوایان بسیار رؤف و مهربان خواهد بود.»

و: مبارزه با رشوه

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، *کمال الدین و تمام النعمه*، ج ۱ ص ۴۵۲.

۲. ابن بابویه، محمد بن علی، *الخصال*، ج ۱ ص ۱۶۹.

۳. ابن طاووس، علی بن موسی، *التشريف بالمنين*، ص ۳۵۲.

رشوه یکی از عوامل ناحق‌کننده حق و جلوه‌دهنده ناحق است و در طول زمان این خصلت بنیان‌کن و ریشه‌برانداز سبب از بین رفتن حقوق گروه زیادی از مردم شده است. روایات بسیاری در مذمت و توبیخ و تحریم رشوه (رشا و ارتشاء) وارد شده است، ولی در جوامع مختلف وجود داشته و دارد، اما در عصر «قائم^{علیه‌السلام}» این صفت زشت و ناپسند در اثر مراقبت امامت و رشد فرهنگی و شدت ایمان مردم نابود شده و ریشه‌کن خواهد شد. زمینه ساز عدالت خواهد بود.

امام صادق^{علیه‌السلام} میفرماید:

«وَلَا يَأْخُذُ فِي حُكْمِهِ الرَّشَاءُ!»؛ در حکم کردنش رشوه نمی‌گیرد.

ز: مبارزه با نظام طبقاتی و ستمگران

در همه زمانها رسم بر این بوده که حاکمان برای حفظ موقعیت و حراست از تاج و تخت خود، از بیت المال یا زمین‌های اشخاص که غصب کرده‌اند به دیگران یا به اطرافیان می‌بخشیدند. نمونه بارز این ناهنجاری در زمانه ما زمین خواری‌هایی است که انجام می‌گردد. بعد از ظهور «قائم^{علیه‌السلام}» حکم به ابطال اسناد این املاک نموده و مدارک آنها را بی‌اثر تلقی کرده و از آنها پس گرفته می‌شود.

حضرت صادق^{علیه‌السلام} فرمود:

«إِذَا قَامَ قَائِمُنَا اَضْمَحَلَّتِ الْقَطَائِعُ فَلَا قَطَائِعَ»^۲ هرگاه «قائم^{علیه‌السلام}» قیام کند، قطایع (زمین‌های غصبی که حاکمان غصب کرده بودند و برای حفظ موقعیت خود به دیگران می‌بخشیدند) مضمحل می‌شود و از بین می‌رود و به اصل خویش بر گردد.

۱. ابن طاووس، علی بن موسی، *إقبال الأعمال*، ج ۲ ص ۶۰۰.

۲. حمیری، عبد الله بن جعفر، *قرب الإسناد*، ص ۸۰.

نتیجه

حرمت گذاری به همنوعان، اصلی مهم و اساسی در حکومت مهدوی است که در کنار مسئولیت در مقابل خویشتن و در طول مسئولیت در مقابل خدا معنا می‌یابد. این دقیقاً برخلاف تفکر جامعه‌گرایان مغرب‌زمین است که اصالت و هویت را فقط منحصر در جامعه می‌دانند و برای اشخاص، حقیقتی را باور ندارند. تربیت اخلاقی مردم و عدالت‌ورزی از جمله اجزا و متغیرات مهم اخلاق معاشرت مهدوی است که در این پژوهش مورد بحث قرار گرفت. در دولت مهدوی تربیت اخلاقی به کمال‌یابی مردم منجر می‌شود. عدالت‌ورزی و مردم‌داری امام مهدی زمینه آرامش روحی مردم و عشق به او را فراهم خواهد آورد.

دستاورد این تحقیق در جامعه امروز این است که حرمت و شرافت نفس انسان‌ها در فضای فردی و اجتماعی اهمیتی بسیار دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

قرآن کریم.

۱. نهج البلاغه، ۱۴۱۴، قم، ناشر هجرت
۲. ابن شهر آشوب، بی تا، مناقب آل ابی طالب، ج ۴، قم، مکتبه علامه.
۳. اربلی، علی بن عیسی، ۱۴۰۱ ق، کشف الغمّه، بیروت، دار الکتب الاسلامی.
۴. راوندی، قطب‌الدین، ۱۴۰۹ ق، الخرائج و الجرائح، قم، مؤسسه امام مهدی
۵. شوشتری، نور الله بن شریف‌الدین إحقاق الحق و إزهاق الباطل ج ۸
۶. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، ۱۴۱۹ ق، منتخب الاثر، قم، مؤسسه السیده المعصومه.
۷. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، ۱۳۶۲، امالی، تهران، کتابخانه اسلامی.
۸. _____، ۱۳۹۵ ق، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، قم، دارالکتب الاسلامیه.
۹. _____، ۱۳۹۸ ق، التوحید، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۱۰. طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۳۸۷، شیعه در اسلام، قم، مؤسسه نشر اسلامی.
۱۱. طبرسی، حسن بن فضل، ۱۳۷۰، مکارم الأخلاق، قم.
۱۲. طوسی، ۱۴۱۱ ق، کتاب الغیبه للحجه، قم، مؤسسه معارف اسلامی.
۱۳. فیض کاشانی، محمد، ۱۳۸۴، المحجّه البیضاء، تهران، حسنین.
۱۴. قندوزی، سلیمان، ۱۴۱۶ ق، ینابیع الموده لذوی القربی، تهران، دارالاسوه.
۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۵، الاصول من الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۶. متقی هندی، علاء‌الدین علی، ۱۴۱۳ ق، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج ۱۶، تحقیق بکری حیانی و صفوه سنا، بیروت، مؤسسه الرساله.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۴ ق، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفا.
۱۸. نعمانی، ابی عبدالله محمد بن ابراهیم، ۱۳۹۷ ق، الغیبه، تهران، مکتبه الصدوق.
۱۹. نیشابوری، مسلم بن الحجاج، بی تا، صحیح نیشابوری، مصر، بی تا.